

OVER 19E EEUWSE ROTTERDAMSE ZEEHANDELAREN, JENEVER EN WEST-AFRIKA

Wim Snickers

Eigenlijk is het niet zo heel erg lang terug in de tijd. Zo 'n anderhalve eeuw geleden werd Afrika ontdekt door Europa en op grote schaal geëxploiteerd. En dat dikwijls niet zozeer door regeringen, maar door particulieren en handelshuizen. Denk maar eens aan de Belgische koning die als particulier Congo exploiteerde, later werd dit een Belgische kolonie. Zo ging het wel meer. Handelshuizen deden zaken met lokale koningen. Later beschouwden enkele Europese mogendheden bepaalde gebieden als hun eigendom; als hun kolonie. Nederland deed aan de race om Afrika niet mee. 'Wij' hadden immers de handen al vol met Indië!. Eigenlijk ook begonnen als handelsonderneming, de VOC. Na het faillissement van de VOC nam de Staat der Nederlanden pas de bezettingen over. Zoals dat ook gebeurde met die van de WIC.

Nederland had in de 19e eeuw wel enkele Afrikaanse bezittingen. In 1637 werd het fort Elmina op de Portugezen veroverd. Het lag aan wat vroeger de Goudkust heette en wat wij nu als Ghana kennen. De WIC, West Indische Compagnie, handelde hier in wapens, katoen, linnen en slaven, aangebracht vanuit het binnenland. Een voornaam product was jenever en tot dit laatste beperken wij ons. In de 19de kreeg dit product steeds meer een 'naam', een merk, en kon zich op die manier steeds meer onderscheiden. Op de wereldmarkt waren er eigenlijk maar twee internationale dranken: jenever en rum.

Na 1780 was de slavenhandel in verval en vanaf 1800 waren vooral de Engelsen doende om de slavenhandel te verbieden. Engeland beheerste de zee en controleerde schepen op vervoer van slaven. Bij Kon. Besluit van 15 juni 1814 werd door Koning Willem I verboden slaven vanuit Afrika te verhandelen. Dit staat dus geheel los van het feit dat Nederland, als een van de laatste landen, pas in 1863 het houden van slaven verbood.

Antony van Hoboken

Antony van Hoboken, één van de Rotterdamse zeehandels bedrijven, werd groot in de vaart op Oost-Indië, waar hij in 1814, na de Franse tijd, mee begonnen was. Met de Nederlandse overheid had hij een overeenkomst gesloten voor het vervoer van neger rekruten van Afrika naar Indië om daar als militair dienst te doen. Dit waren dan wel officieel geen slaven, maar toch. Men was doodsbang dat de Engelsen de schepen zouden opbrengen en daarom moesten de militairen en negerrekruten aan boord bij aanhouding snel hun uniform aantrekken. Het schip zelf moest een certificaat tonen dat het géén slavenhandel betrof. In de fascinerende roman van Arthur Japin 'De zwarte met het witte hart' worden de lotgevallen beschreven van twee jonge negerprinsjes die in 1837 aan koning Willem I zijn geschonken. Zij dienden als onderpand tegenover de lokale heerser om maar voldoende rekruten te leveren.

In deze roman komt ook een A. van der Eb voor, die wij later ook nog zullen tegenkomen. In Rotterdam is de naam Van Hoboken nog altijd een begrip en de distilleerderij waarin hij ook zat, V.Hoboken, de Bie & Co uit 1790, heeft tot de jaren zestig van de vorige eeuw bestaan. Wij kennen nog steeds de kloeke kelderflessen met het zegel A VH.

Hendrik van Rijckevorsel

Van het bekende Amsterdamse wijnhuis Boelen is uit 1834 een zending bekend van 21.000 flessen jenever, wat wijn en 2000 kruiken Selzerwater. Voor het merendeel verkocht aan de Goudkust, de rest in Batavia.

De handelspartner van J.Boelen & Co is de WelEdelGestrenge heer A. van der Eb, gouverneur der Ned. Bezittingen ter Kuste van Guinea en in die functie door de Nederlandse regering tot het drijven van eigen en commissie handel gemachtigd. Men kende tot 1858 het systeem, en het salaris was daarop gebaseerd, dat koloniale ambtenaren voor particuliere rekening handel mochten drijven. Voor Boelen was het op den duur niet rendabel en heeft de handel met v.d. Eb omstreeks 1843 opgegeven.

De Rotterdamse handelaar Hendrik van Rijckevorsel had in 1834 een overeenkomst als met Boelen afgesloten. De band met van der Eb werd heel sterk. Van Rijckevorsel noemde een schip naar hem. Op de grafsteen van Van Der Eb (Rotterdam 3 jan. 1813 - Elmina 21 sept. 1852) staat ook de naam van 'zijn vriend H. van Rijckevorsel'. Bij een bezoek in 1868 aan de Koning van Elmina (men is sterk afhankelijk van de lokale heersers) staat bij deze thuis, behalve champagne, wijn en sherry ook jenever op tafel. Een vierkante fles met de letters AE. Deze wordt omschreven als 'het echte jenevermerk op de kust van Guinea'. De naam AE (naar A v.d. Eb) was nog altijd een begrip!

H. Muller & Co

Het bedrijf van H. van Rijkckevorsel HVR komt in korte tijd tot grote bloei, maar het tijdeel. In de jaren zestig van de 19e eeuw worden de zaken geliquideerd. Het bedrijf wordt voortgezet door Hendrik Muller, die vroeger zijn associé was (maar niets te zeggen had). Muller was getrouwd met Marie van Rijkckevorsel, de zuster van Hendrik. De zaak H. Muller & Co (HMC) ging voorspoedig, maar verlegde het accent meer naar Liberia.

Dunlop en Mees, HMC, OAC

In 1872 begint de koffiefirma Dunlop en Mees een eigen factorij in de Portugese kolonie Mozambique. A.R. Dunlop is een zoon van S. Dunlop, medeoprichter van distilleerderij Boll en Dunlop. Zijn zwager G.H.Mees is een telg van de bekende Rotterdamse bankiersfamilie Mees.

Het gaat al spoedig mis, er wordt gereorganiseerd en in 1885 gaat men verder onder de naam 'Handels-Compagnie Mozambique' (HCM). Men handelde in van alles; rum en jenever waren belangrijk. Maar de zaken blijven slecht gaan en de familie Mees moest regelmatig financieel bijspringen; zij wilde niet dat een bedrijf met de naam Mees failliet zou gaan. Hun reputatie stond toch al onder druk (waarover later meer).

Op verzoek van Marten Mees reorganiseerde Hendrik Muller en zijn zoon Hendrik Pieter Nicolaas het bedrijf en daar is in 1883 de Oost-Afrikaanse Compagnie OAC uit voortgekomen, waarvan de zoon directeur werd. Men ging steeds meer samenwerken met het oude bedrijf van Muller, HMC en in 1892 is het bedrijf HMC geheel in de OAC opgegaan.

Het is opmerkelijk dat veel van de oude namen zijn blijven voortleven, hoewel wel bijna niemand de herkomst meer zal weten en de rechten allang naar andere bedrijven zijn overgegaan. Zo stond in 1960 in de magazijnen van de OAC in Liberia Hasekamp jenever in flessen en kruiken, met rond etiket met de letters HVR. De OAC exporteerde koffie onder de naam HMC naar Scandinavië. De oorspronkelijke OAC was toen al een halve eeuw geleden opgeheven!

Lodewijk Kerdijk

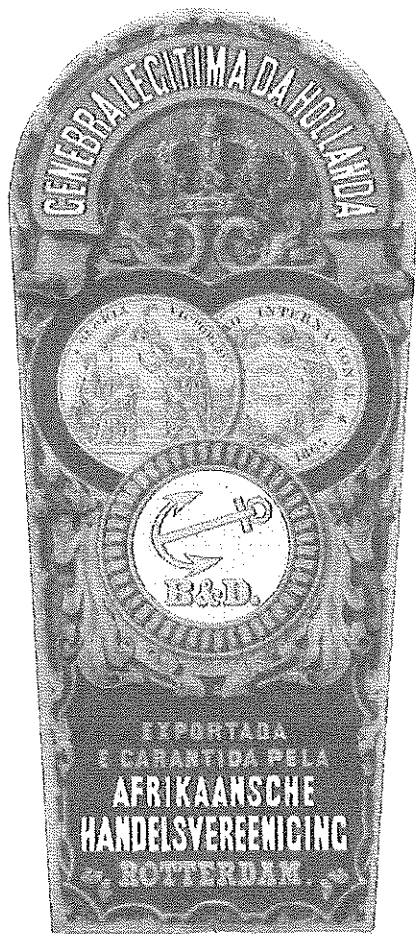
In 1857 reisde Lodewijk P. Kerdijk naar Afrika om daar voor de firma Kerdijk & Pincoffs de mogelijkheden om handel te drijven te onderzoeken. Hij vestigde zich te Banana aan de Congo monding. De Engelse regering was hem welgezind en omdat hij, in tegenstelling tot Engelse huizen, zich niet inliet met smokkel van slaven kreeg hij het contract voor leveranties van kolen aan de Engelse Marine. Die Engelse Marine was daar aanwezig om 'export' van slaven tegen te gaan. Hoewel er de doodstraf op stond waren er veel Amerikaanse slavenscheepen. De economie draaide in Amerika voor een deel op slaven. Maar de Portugezen beheersten de slavenhandel. Tot ongeveer 1860 zijn er slaven over de Atlantische Oceaan verscheept, in de topjaren tienduizenden per jaar. Lodewijk Kerdijk overleed op 30 mei 1861 aan 'koorts' te Banana. Hij was de broer van Henry Kerdijk (1822-1889) en deze Henry had samen met zijn zwager Lodewijk Pincoffs een handelsfirma.

Pincoffs en de Africaansche-Handelsvereniging

De naam Pincoffs is nog altijd zeer bekend in Rotterdam. Hij is de grote man achter (de eerste) grote havenaanleg geweest. Hij was zeer dominant en stichtte in 1867 samen met Kerdijk de Africaansche-Handelsvereniging AHV. Deze nam de bezittingen van de bestaande firma over. Maar het ging niet goed met de AHV, Pincoffs wist dit jarenlang te verbloemen. Wanneer het duidelijk wordt dat een faillissement onvermijdelijk is, ontvlucht L. Pincoffs op 15 mei 1879 Rotterdam, net voordat het wijd en zijd bekend wordt. Heel Rotterdam in rep en roer! Pincoffs' vriend Marten Mees, de bankier, was niet alleen financieel maar ook persoonlijk zwaar getroffen. Via Engeland gaat het gezin Pincoffs naar New York, waar hij op Broadway een sigarenzaak begint. Nederland had in die tijd nog geen uitleveringsverdrag met de V.S. en Pincoffs is nooit berecht. Wel echter zijn zwager en compagnon H. Kerdijk. Na een mislukte zelfmoordpoging vluchtte hij naar Antwerpen, maar daar wordt hij gearresteerd en uitgeleverd. De affaire Pincoffs is in Nederland aanleiding geweest om het externe toezicht op een bedrijf door een accountant te verbeteren. En Rotterdam heeft Pincoffs vergeven. In 1997 werd bij de Entrepothaven, een van de havens die door zijn toedoen tot stand is gekomen, een standbeeld geplaatst.

Politieke veranderingen

In Afrika ging er ook iets veranderen. De macht van de verschillende Europese steunpunten en factorijen strekte zich dikwijls niet veel verder dan de directe omgeving uit. In het binnenland waren de lokale koningen heer en meester. Om de verspreid liggende vestigingen beter te beheren ruilden Engeland en Nederland in 1867 al gebieden. In 1872 verkocht Nederland voor fl. 38.000,- alle 'Nederlandsche Bezittingen ter kust van Guinea' aan Engeland. In Nederland was daartegen veel protest en ook koning Willem III was sterk tegen. In een memorie van toelichting meldde de overheid dat van de handel 27% bestond uit sterke drank, 9% uit wapens en ammunitie en de rest uit manufacturen en andere handel.

De grote mogendheden gingen zich meer met Afrika bemoeien. Op de Berlijnse Congo Conferentie 1884/1885 wist koning Leopold II van België zeggenschap te verkrijgen over Congo. In concurrentie met Portugal, dat in Afrika een sterke positie had. Vandaar misschien dat op de afgedrukte etiketten de taal Portugees is.

Er zijn aanwijzingen dat Pincoffs met de gedachte speelde om de AHV, die ook in Congo belangen had, aan Leopold, met wie hij bevriend was, over te doen. Dit was vóór dat het echec van de AHV bekend werd. Op de Berlijnse Congo conferentie was ook aanwezig H.Muller, de Rotterdamse zeehandelaar.

Nieuwe Africaansche Handelsvereniging

Vanwege zijn grote Afrika kennis was Muller ook opgetreden als liquidateur van de AHV. Men wilde wel verder en daarom werd opgericht de Nieuwe Africaansche Handelsvereniging NAHV, waarvan Muller directeur werd. Op de factorij 'Rotterdam' van de NAHV te Banana (Congo) kwam in 1883 de toen 18-jarige Willem Josef Hasekamp te werken. Hij gaf zijn ogen goed de kost en merkte dat de handel van de stad Hamburg enorm was. Deze overtrof die van Nederland in dit werelddeel!

Hamburg had toen een groot gebied, de vrijhaven, waar zonder douane bemoeienis geïmporteerd, gefabriceerd en geëxporteerd kon worden. Bovendien was het de Europese stapelplaats voor spiritus.

De export van de vele soorten geïmporteerde dranken overtrof die van de import, omdat er enorm werd 'versneden'. Er werd ook jenever gemaakt, waarvoor men Schiedamse moutwijn importeerde, en afhankelijk van de kwaliteit, met meer of minder spiritus in de handel bracht.

Hasekamp, de jongste grote distilleerderij

W.J. Hasekamp keerde vanwege zijn gezondheid al na drie jaar terug en ging toen voor de Ned. Gist en Spiritus fabriek reizen in Midden en Zuid-Amerika. Dit bedrijf deed ook in jenever; een merk was 'Van Marken', genoemd naar de legendarische directeur. Hij was ook nog even in dienst bij de Delftse distillateur van Meerten en Zonen. Maar dit bedrijf ging al spoedig failliet en werd door de NGSF overgenomen.

Hasekamp richtte in 1901 te Schiedam zijn eigen distilleerderij op. Natuurlijk met argwaan bekeken, zeker toen ook hij zelf zijn eigen moutwijn ging maken. Moutwijn was hét product van Schiedam, maar deze grondstof voor jenever steeds meer werd vervangen door spiritus (neutraal alcohol). Schiedam kwijnde, maar de jeneverdistillateurs, die in het hele land zaten, maar vooral in Rotterdam, deden goede zaken.

Hasekamp voegde ook zijn eigen flessenfabriek toe en had meer dan 1000 mensen in dienst.

Na de eerste wereldoorlog is de export nooit meer goed op gang gekomen, mede door restricties in de ontvangende landen. In 1971 kocht Henkes de export belangen van Hasekamp en heeft de oude Hasekamp merken (en die van andere overgenomen merken) nog jarenlang gevoerd.

Ghana nu

Al in 1701 bemerkte Davit van Nyendael bij het eerste bezoek aan de Ashantie koning in Kumasi, een plaats uit de kust, al flessen met Europese sterke drank. Als geschenk had hij zelf ook jenever bij zich. In het onlangs verschenen boek 'Merchants, Missionaries & Migrants. 300 years of Dutch Ghanadian Relations' komt ook het hedendaagse gebruik van jenever en Aromatic Schiedam Schnapps voor. Na de eerste wereldoorlog werd de invoer van jenever verboden. Mede door actief lobbyen van de Nederlandse overheid werd de ban in 1924 weer ongedaan gemaakt. De jenever kwam er zelfs beter uit, want afgesproken werd dat de basis, moutwijn, op oude Schiedamse manier ('tree time in a pot-still') gemaakt moest zijn. Rum, dat traditioneel een zeer sterke positie had, raakte deze definitief kwijt, omdat de Amerikaanse overheid geen zin had om zich tegen de ingestelde import beperkingen te verzetten. Er was een toenemend verzet van verschillende groeperingen tegen het drinken van jenever. Dit resulteerde in 1930 in het voornemen de import in tien jaar geheel af te bouwen. Er kwamen toen illegale jenevermakers op. Niet alleen kon dit een gevaarlijk product opleveren, de overheid had daar helemaal geen zicht op en miste bovendien inkomsten.

Al na drie jaar wilde men al van de import beperkingen van jenever af. Maar volgens de auteur van het hoofdstuk over sterke drank, Emmanuel Akyeampong, in het al genoemde boek was er iets verzonnen. Jenever werd vervangen door Aromatic Schnapps. Volgens de auteur, verbonden aan de Universiteit van Harvard, eenzelfde product als jenever, maar dan in een andere verpakking. Dit zou gebeurd zijn vanaf 1919. Hij concludeert dit uit een dagbladadvertentie uit 1969 van Henkes waarin staat dat J.H. Henkes Schnapps al een halve eeuw Ghana's favoriet is. Wel een wat magere grond voor een vergaande conclusie. Had hij maar gekeken in het gedenkboek van Henkes uit 1975. Want daarin staat, heel prominent, een foto van een reclamebord met daarop 'Henkes Schnapps, now 100 years in Ghana'. Helaas staat er niet bij wanneer de foto is gemaakt. Toen in 1968 Henkes vanuit Delfshaven naar Hendrik-Ido-Ambacht was verhuisd werd de nieuwe fabriek geopend door de commissaris van de koningin samen met de ambassadeur van Ghana. Voor het verschijnen van het boek over Ghana is er contact geweest met Bols, waarin Henkes in 1986 is opgegaan. Maar bij Bols zullen ze wel niet weten dat er een gedenkboek van Henkes bestaat.

Het zou ook verbazingwekkend zijn als in Ghana pas in 1919 Aromatic Schnapps zou zijn geïntroduceerd. Deze drank werd begin 19e eeuw ontwikkeld door Jan Udolpho Wolfe in Hamburg. Het gold als een medicinale drank op basis van jenever, met daaraan toegevoegd kruiden en andere ingrediënten. Al spoedig ging de grote Rotterdamse distilleerderij Blankenheyen & Nolet voor Wolfe dit product maken. Via Rotterdam

en New York, waar Wolfe filialen had, werd het product verhandeld. Alle Nederlandse export distillateurs, en een enkele Duitse en Engelse, kwam met een eigen Schnapps. Het gold als typisch Hollands, met eigen fles en verpakking. Aromatic Schiedam Schnapps, zoals het dikwijls werd genoemd, werd naast jenever over de hele wereld verkocht. Net zoals jenever is de drank van de markt verdwenen, op een enkele uitzondering na. In Ghana wordt nog steeds Henkes' Schnapps lokaal gemaakt met uit Nederland geïmporteerde concentraten. Ook de Kuyper is daar nog bekend. Naast enkele lokale producten, waarvan altijd vermeld wordt, dat het naar een origineel Hollands recept is. De drank speelt een rol in rituele taferelen. Daar is het met recht nog een spirituele, een geestrijke, drank!

Besluit

Zoals wij hebben gezien was de 19e eeuw een bewogen tijd voor Afrika. Niet allen werd er een moeizame strijd geleverd om de handel in mensen uit te bannen. Er werden ook hele stukken land door Europese machten geclaimd. Rum (retourlading van slaven) en jenever waren in die tijd belangrijke dranken. Hamburgse, Engelse en andere handelshuizen uit Europa speelden daarbij een grote rol. Zij waren ook dikwijls eigenaar van de tientallen merken.

Jenever was toen een heel ander product dan wij nu (in Nederland) kennen. Whisky van nu lijkt veel op de vroegere jenever en deze heeft vanaf eind 19e eeuw een groot deel van de oude jenevermarkt ingenomen.

Bronnen

- diverse auteurs. Rotterdamse ondernemers 1850-1950
- mr. A.F. Schepel. Reisjournaal van Lodewijk Kerdijk, Schiedam 1978
- Hendrik Muller. Een Rotterdams Zeehandelaar, Hendrik Muller Szn. (1919-1998), Rotterdam 1977
- Bram Oosterwijk. Koning van de koopvaart, Antony van Hoboken, Amsterdam 1996
- Wim Snickers. Schiedam, spiritus en Schnapps in Scyedam nr.2 mei 1997
- Wim Snickers. W.Hasekamp en Co. Schiedam in Scyedam nr.1 maart 1989
- 1. van Kessel (redactie). Merchants, Missionaris & Migrants, Amsterdam 2002

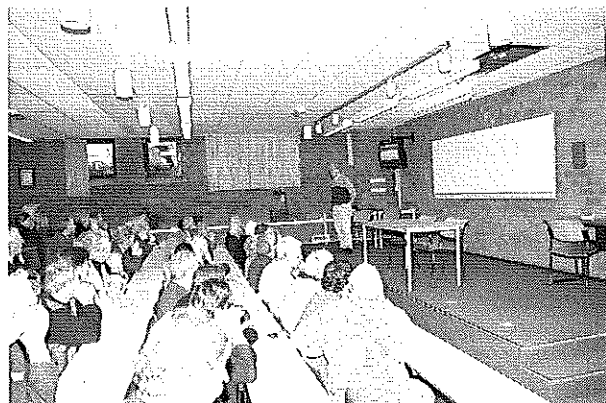
NIUWJAARSRECEPTIE 8 JANUARI 2006

Nol Maassen

Op zondag 8 januari jongstleden werd de nieuwjaarsbijeenkomst van onze club gehouden. Na de ontvangst met koffie en cake, als eerste de opening door onze voorzitter Peter Vermeulen. Zoals gebruikelijk kregen een aantal leden die zich verdienstelijk gemaakt hebben een kleine presentie overhandigd.

Wouter Rijnbende krijgt een fles wijn overhandigd.

Presentatie "Oude Glasfilms" door Johan Soetens.

Na de opening, een boeiende presentatie van Johans Soetens over oude glasfilms.

Een belangrijk onderdeel van het programma was de jaarlijkse connaisseursveiling.

Bij het bieden zat de stemming er echter niet helemaal in. Van de 59 ingebrachte kavels werden er 24 niet verkocht.

De opbrengst van de overige kavels bedroeg €2.387,50; gemiddeld per kavel €68,21.

Ter vergelijking geef ik u het resultaat van de veiling van 3 april 2005: totale opbrengst €2.931,00 gemiddeld per kavel €29,60. Een vrij groot verschil dus. Ik veronderstel dat de ruilbeurs die vóór de veiling werd gehouden van invloed is geweest op het bieden bij de connaisseursveiling.

De ruilbeurs, waar het overigens prettig toeven was, was omvangrijk en voorzover ik het kan beoordelen van zeer goede kwaliteit.

Ruilbeurs

Kavels Connaisseursveiling bezichtigen.